370/123 Pojorâta (Câmpulung)
375/122 Vatra-Moldoviţei (Câmpu-Lung)
378/124 Capu-Codrului (Câmpulung)
381/125 Şcheia (Suceava)
385/119 Volovăţ (Rădăuţi)
388/126 Straja (Rădăuţi)
391/118 Ciudei (Storojineţ)
392/120 Tereblecea-Veche (Rădăuţi)
395/127 Broscăuţii-Vechi (Storojineţ)
397/117 Cernăuţi (Roşa)
398/164 Colincăuţi (Hotin)
400/163 Tărăsăuţi (Hotin)
401/162 Larga (Hotin)
403/161 Clocuşna (Hotin)
428/158 Hâjdieni (Bălţi)
434/154 Sângerei (Bălţi)
436/160 Năduşita (Soroca)
440/159 Plop (Soroca)
445/156 Cosăuţi (Soroca)
451/157 Cuhureşti de Sus (Soroca)
454/141 Stroieşti (Kamka, Rusia)
456/150 Cuizovca (Orheiu)
458/144 Jura (Balta, Rusia)
461/153 Perisecina (Orheiu)
464/143 Butur (Tiraspol, Rusia)
467/145 Ialoveni (Lăpuşna)
470/146 Chiţcani (Lăpuşna)
476/142 Nezavertailovka (Tiraspol, Rusia)
480/149 Caşcalia (Tighina)
486/147 Gura-Galbenă (Tighina)
492/152 Vornicени (Lăpuşna)
498/151 Leuşeni (Orheiu)
502/155 Corneşti (Bălţi)
571/52 Corbu (Mureş)
573/72 Bicazul-Ardelean (Ciuc)
576/73 Voşlăbeni (Ciuc)
578/74 Gimeş-Făget (Ciuc)
631/132 Cociulia (Cahul)
632/131 Goteşti (Cahul)
637/135 Cahul
645/130 Aluatu (Cahul)
647/139 Valea Perjii Veche (Tighina)
652/148 Sadaclia (Tighina)
658/140 Frumuşica Veche (Tighina)
660/136 Gura Roşie (Cetatea Albă)
665/137 Satu-Nou (Cetatea Albă)
667/134 Borisofca (Ismail)
669/138 Taşlâc (Cetatea Albă)
672/133 Ceamaşir (Ismail)
680/128 Babele (Ismail)
691/129 Giurgiuleşti (Ismail)
772/79 Fundata (Braşov)
831/90 Livezeni (Hunedoara)
835/91 Câmpu lui Neag (Hunedoara)

4. MÂNĂ cu pluralul[1]).

Întrebarea MÂNĂ (chestiunea 361 din chestionarul normal şi 2158 din chestionarul desvoltat) a fost chestionată prin gest de amândoi anchetorii: Pop arătând dela încheietură în jos (franc. « main ») iar Petrovici, dela umăr în jos (franc. « bras »).

Materialul celor două anchete s'a cartografiat împreună pe două hărţi, una pentru singular şi una pentru plural. Din acestea publicăm numai cea a pluralului.

[1]) Asupra pluralului MÂNI am publicat un articol sumar în revista « *Ţara Bârsei* » Nr. 3 din 1933 sub titlul « *O hartă a graiului* ». Tot acolo a apărut şi harta MÂNI, alăturată articolului de faţă

BDD-A14804 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)

Constatăm că, în majoritatea absolută a cazurilor, nu se face deloc deosebire între «main» şi «bras». Multe subiecte anchetate cu chestionarul normal n'au răspuns la chestiunea «main», ci, dând forma MÂNĂ (sau BRÂNCĂ), au adăugat îndată că «aşa i se zice la toată mâna» (în punctele 24, 112, 217, 247, 269, 278, 290, 341, 345, 350, 351, 361, 362, 831). Excepţie fac punctele 65, 85, 90, 158, 164, 170, 174, 180, 308, 320, 347, 373, toate din Ardeal, unde «main» se numeşte când BRÂNCĂ, pl. BRÂNCI, când PALMĂ, când PALMA ŞI DOSUL, când LĂPUCUL LA MÂNĂ, când LABĂ, etc. Totdeauna însă subiectul a simţit nevoia să remarce că «la toată mâna i se zice MÂNĂ» ori, în alte regiuni, BRÂNCĂ.

E de observat că răspunsurile care deosebesc pe «main» de «bras» nu formează o arie, ci apar izolate; numai în regiunea Făgăraşului—Braşovului avem trei sate apropiate în care pare că limba simte nevoia să facă această deosebire.

Acest fapt ne-a permis să cartografiem împreună cele două răspunsuri pe o singură hartă, deşi întrebările nu sunt identice.

Pentru singular constatăm următoarele:

Împotriva presupunerilor noastre, MÂNĂ nu este general în domeniul daco-român. Cuvântul a fost înlocuit de BRÂNCĂ (v. pe hartă aria pluralului BRÂNCI) urmând o desvoltare semantică asemănătoare aceleia ce se constată la înlocuirea lui os «bouche» prin **rostrum** «bec» (v. rom. ROST «gură»). Din materialul primit la alte întrebări constatăm că BRÂNCĂ este răspândit în diferite alte regiuni cu accepţiunea «picior de animal, de pasăre», păstrând deci o valoare semantică apropiată de cea a lat. **branca** (de ex. în punctul 172 BRÂNCĂ înseamnă «laba cânelui»[1]).

Ancheta a doua (Petrovici) a notat tot BRÂNCĂ, pl. BRÂNCI, în aria în care Pop are aceleaşi forme.

În punctele 94, 96 şi 290, subiectele au dat câte două forme: BRÂNCĂ şi MÂNĂ, remarcând, în 94 şi 96, că MÂNĂ se zice rar, iar, în 290, că mai de mult se zicea BRÂNCĂ. Punctele acestea sunt la limita dintre aria BRÂNCĂ şi aria MÂNĂ. Răspunsul din 290 arată că BRÂNCĂ pierde teren, faţă de MÂNĂ. Probabil şi

[1]) E semnificativ că în nemijlocita apropiere a acestui punct, în 170, «main» se numeşte BRÂNCĂ, deci «labă», ca şi în punctele apropiate 174 şi 180, unde «main» se zice LABA MÂNII şi LABA DELA MÂNĂ.

BDD-A14804 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)

ATLASUL LINGUISTIC AL ROMÂNIEI

361: **MÂNI** (de la încheietură), pl
2158: **MÂNI** (de la umăr), pl.

T C C I Ch B

320. „brînçe" (toată)
349 „mînurile" (art)
353. „mînur la "om": [cînd este singur cuvîntul:] „mînuri"
658. [la întrebarea 138 forma]: „mînile"
476: [dar la întrebarea 139 (ţin copilul în braţe):] „pi mîn."

24. „mîn" (toată)
29. „mînile" (art)
65. „brînçe" (cu ţătu, înlînsă)
100. „la amîndouă mîn" mînule" (art)

102. „mînule" (art)
103 „mă dor mînile"
105. „mînile"
170. „mîn" (de la umăr)
257. [întâiu a răsp] „mîn"

228. cor „minurile"
273. (toată)
290. (înainte se zicea) „brînçe"
308. „brînçe" (de la umăr la încheietură)

BDD-A14804 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)

în comunele Vidra-de-Sus (94) și Certeje (96) forma MÂNĂ este mai nouă și se datorește influenței ariei lui MÂNĂ [1]). Punctul 290 (com. Săcuieu) este despărțit de aria BRÂNCĂ prin șiruri de munți, astfel că gravitează spre regiuni aparținând ariei MÂNĂ (basinul Huedinului).

Faptul acesta ne îndreptățește să credem că aria BRÂNCĂ a fost mai întinsă. Dovadă este și forma BRÂNCĂ din punctul 105 (Dobra) cu sensul de braț-pârghie a instrumentului numit SOCALĂ (un fel de macara veche românească, bazată pe principiul cricului simplu). Acest punct aparține ariei MÂNĂ, dar este situat la limita ei.

În punctele 53, 64 și 316 din aria BRÂNCĂ, anchetate cu chestionarul desvoltat, s'a răspuns la chestiunea 2161 (« o mână de făină »), pusă indirect și prin gesturi, în felul următor: *o mînă dă făiină* (53); *o brînçă dă făńină* (64 și 316). Forma MÂNĂ (DE FĂINĂ) în cuprinsul ariei BRÂNCĂ trebue să fie un împrumut din aria MÂNĂ la limita căreia se găsește punctul 53.

În punctul acesta am obținut și un derivat dela BRÂNCĂ, anume *brînçáre*, ca răspuns la chestiunile 5845 (« Cum se numește manivela roții dela mașina de tors? ») și 5908 (« brațele, sprijinitoarele războiului de țesut » [2]).

Evoluția semantică a lui BRÂNCĂ s'a putut întâmpla astfel: La început a avut numai sensul etimologic de « labă » (172), apoi a trecut la înțelesul de « main » (170) întocmai ca și LABĂ în punctele 90, 174, 180. Însă, mai înainte, MÂNĂ își lărgise sensul, luând pe cel de « bras ». Se făcea deci pe atunci, în aria lui BRÂNCĂ, aceeași distincție pe care am constatat-o astăzi în punctul 170, unde « main » este BRÂNCĂ, iar « bras » este MÂNĂ. Mai târziu și BRÂNCĂ l-a dislocat pe MÂNĂ din domeniul său semantic, întocmai cum acesta făcuse cu BRAȚ.

În cele trei puncte slave din Banat anchetate de Petrovici, la chestiunea 6958 (« bras ») s'a răspuns: *rúka* (punctele 25 și 37) și *răkă* (punctul 48). Aceste cuvinte înseamnă însă și « main ». Deci și

[1]) De fapt subiectul din 94, de altfel cu ştiinţă de carte, e un Moţ care din tinereţe a cutreerat tot Ardealul cu ciubere, ca aproape toţi consătenii săi. Punctul 96 este la 7 km. de târguşorul Câmpeni, staţiune climatică.

[2]) La răspunsul din urmă am primit şi pluralul *brîncări*. În 64 şi 316, braţele războiului se numesc BRÂNCI.

BDD-A14804 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)

aici constatăm aceeași lipsă de distincție între « bras » și « main » ca în punctele românești. În general, se poate spune că, în limbile slave, corespondentele lui psl. *rǫka* au sensul de « bras » și « main ».

E curios că aria lui BRÂNCĂ, în care presupunem că a existat o nouă distincție între « bras » (MÂNĂ) și « main » (BRÂNCĂ), este la limita dintre teritoriul daco-român și cel maghiar în care se face distincția « bras » *(kar)* și « main » *(kéz)*.

Din punct de vedere al *rostirii* cuvântului constatăm: Există două arii de reducere și afonizare a vocalei finale *ă*, una în Vestul Ardealului care, după cum reiese din multe alte hărți nepublicate, s'ar putea delimita printr'o linie imaginară dusă dela Baia-Mare până aproape de Cluj, de aici spre Arad și apoi pe cursul Mureșului până la graniță, a doua, în Bucovina și Basarabia (probabil că cuprinde și restul Moldovei).

Vocalele finale în aceste arii sânt rostite mai redus, mai scurte; reducerea este câte odată atât de mare în cât vocala finală devine abia perceptibilă. Fenomenul acesta de reducere se întâlnește îndeosebi în aria de Vest. În aria de Est, vocalele finale, pe lângă reducerea cantității, prezintă și schimbarea timbrului, se pronunță mai închise. Un *ă* final devine un *ă* închis și chiar un *î*.

Atât în aria de Vest cât și în aria de Est, vocala finală, redusă sau cu timbrul alterat, are tendința să-și piardă fonia. Astfel vocalele finale sufăr trei feluri de reduceri: 1. a cantității, 2. a timbrului (prin închidere) și 3. a foniei.

La plural observăm următoarele:

Aria BRÂNCI în Vestul Ardealului, despre care am vorbit la singular.

La Est, în Basarabia, cu ramificații în Bucovina și probabil și în Moldova, aria MÂN, iar în Munții Apuseni aria MÂNU.

La Sud aria MÂNI, care se pare că este în contact cu aria MÂINI din Muntenia [1]).

La Nordul Ardealului aria MÂNURI care cuprinde și o bună parte din Bucovina.

Formele MÂNU și MÂN sunt în realitate unul și același lucru.

---

[1]) Pluralul MÂINI din Muntenia se întâlnește, în Basarabia, *numai* la Giurgiulești (691) de lângă Galați.

BDD-A14804 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)

Lat. manus trebuia să se desvolte în MÂN, iar în aria lui *u* final păstrat, cum este cazul punctelor din Munții Apuseni, în MÂNU (cu *u* final redus și cu tendință de afonizare). De altfel forma MÂN este cu siguranță nouă, formată după dispariția lui *u* final în regiunea estică a teritoriului dacoromân. Textele noastre vechi *moldovenești* ne atestă încă forma MÂNU, cu *u* final [1]), iar forma articulată în Basarabia și Bucovina este adeseori MÂNULE (punctele: 393, 440, 454, 647, 658, 669, 672, 667) [2]), ca și în Munții Apuseni (100 și 102), deci cu *u* final reapărut înaintea articolului.

O altă formă a pluralului articulat este MÂNÂLE (în Est). Potrivit celor spuse la singular despre soarta vocalelor finale, un *u* final latinesc, înainte de a dispărea complet, a trebuit, pe de o parte să-și reducă cantitatea și fonia, pe de alta, să-și schimbe timbrul. De fapt adese ori a fost notat, în loc de un *u* final redus și afonic, un *î* de aceeași natură. Deci forma MÂN a trecut prin faza MÂNÂ (punctul 464, cu un *î* redus și afonic). Acest *î* reapare înaintea articolului (v. harta [3]).

Prin tendința de sincopare caracteristică graiurilor din Nord-Estul României, se explică formele din punctele 397, 660, 401 (MÂNLE), primite ca răspuns la chestiunea 1345 (v. nota 1, p. 14).

Un plural MÂNU feminin, se simțea stingher în limba română. El trebuia să intre într'o categorie morfologică. Harta noastră ilustrează tendința de a înlătura această formă supărătoare. Limba a încercat diferite drumuri: gruparea cuvântului cu substantivele terminate în *e* la plural (în 278 și 93), sau cu cele în *i* (MÂNI, cu *n* nealterat sau cu *n* palatalizat) în aria palatalizării dentalelor [4]) și cu cele în *-uri* (MÂNURI).

Dintre acestea, forma în *-uri* pare mai ciudată (partea nordică

[1]) Deci forma MÂNU a textelor vechi nu este un fenomen de arhaism, ci un fapt dialectal.

[2]) La întrebarea «ridic mânile» (chest. 1345) ni se comunică forma articulată MÂNULE în punctele. 391, 395, 440, 451, 454, 456, 458, 498, 502, 461, 492, 486, 658, 652, 647, 669, 667.

[3]) La chest. 1345, înregistrăm forma MÂNÂLE din punctele: 398, 400, 428, 436, 445, 434, 464, 467, 480, 476, 631, 665, 637). În Moldova (regiunea Iașilor) se rostește și astăzi *mîn, mînîle.*

[4]) La limita ariilor lui *n* neatins și a lui *n* palatal, există forme de trecere cu *n* semipalatal (109).

BDD-A14804 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)

a Ardealului). E probabil că ea se datorește simplei asemănări fonetice dintre vechiul MÂNU (care a existat și în aceste regiuni) și pluralul în *-uri* al ambigenelor. Inovația trebue să fi plecat dintr'o regiune unde *u* final era plenison. Într'adevăr și astăzi, în Nordul Ardealului, avem urme, mai mult sau mai puțin vii, de o astfel de rostire.

Este probabil că cele trei plurale, în *-e*, *-i* și *-uri*, să fi coexistat cândva paralel pe teren.

În Nord a învins însă cel în *-uri*, iar la Sud, cel în *-i*. Forme cu *-e* sau *-i*, în Nord, se întâlnesc numai la limita dintre ariile MÂNURI și BRÂNCI. Chiar pluralele în *-u* final păstrat (98, 100, 102) sau dispărut (229), din Ardeal, se află sau la întâlnirea ariilor MÂNURI-BRÂNCI-MÂNI, sau pe limita lui MÂNURI-MÂNI.

Mai există o formă de plural foarte interesantă, MÂNĂ (266, 400, 428, 652, 645), care nu formează o arie. Ea dovedește că limba a mai încercat un drum pentru a evita forma de plural neobișnuită MÂNU (sau MÂN), însă fără sorți de izbândă, rămânând izolată în mijlocul altor arii care aveau și avantajul că distingeau singularul de plural. De sigur această formă este condamnată.

Nașterea acestui plural s'a putut întâmpla în felul următor: Dacă din pl. lat. manus avem MÂNU sau MÂN, și din sg. lat. manus trebuia să avem aceleași forme. De fapt am întâlnit o urmă de un sg. MÂN în exemplul « ṣăḍ cu ṣîpu m mîn » (ṣed cu sticla în mână) din punctul 458 [1]). Deci au existat arii în care singularul avea aceeași formă ca pluralul (MÂNU-MÂNU sau MÂN-MÂN). Într'o arie vecină se generalizase, pentru singular, inovația MÂNĂ. Această formă a înaintat și în aria lui manus (sg. și pl.); MÂN (sg. și pl.) a primit deci din aria vecină un *ă* final, păstrându-și funcția de singular și plural de mai înainte.

Aproape toate formele românești de mai sus le regăsim pe harta 151 din AIS (K. Jaberg und J. Jud, *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, Band I., II. Teil, *Menschlicher Körper*, Zofingen, 1928). Și în graiurile italiene, un plural feminin MANU, MANO (sau cu vocala finală dispărută: MAN) este tot așa de

[1]) Această frază s'a notat incidental, când subiectul rămăsese, întâmplător, cu o sticlă în mână. Anchetorul *a notat* că e vorba de singular și nu de plural.

BDD-A14804 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)

insolit ca pe teren românesc MÂNU și MÂN. Formele analogice mai nouă MANI și MANE apar și în Italia, în unele regiuni izolate ca și MÂNI în Basarabia.

Aceste constatări vor fi, desigur, interesant completate de anchetele ce le vom face în Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea.

SEVER POP — EM PETROVICI

Note la harta Mâni.

Reamintim că harta *Mâni* reprezintă de fapt două hărți suprapuse: una dă răspunsurile primite la întrebarea 2158 (« braţe », fr. « bras ») în punctele anchetate de Petrovici, 2, 27, 29, 36, 53, 64, 76, 102, 105, 130, 157, 172, 182, 218, 228, 250, 260, 272, 279, 284, 316, 334, 346, 349, 353, 362, 365, 386, 399 și 833 [1]), iar alta, răspunsurile primite la întrebarea 361 (« mâna », fr. « mains ») în toate celelalte puncte anchetate de Pop. De aceea titlul hărții ar fi trebuit să fie: 361: Mâni (dela încheietură), 2158: Braţe (dela umăr).

Pentru înţelegerea hărții, vezi explicaţiile date de harta *Sog aluatul.*

Mai adăugăm următoarele prescurtări și semne:

(art.) = Forma articulată.

(cor.) = Subiectul își corijează întâiul răspuns.

(toată) = Subiectul adaugă că înţelege braţul până la umăr.

Formele subliniate, odată, de două ori sau chiar de trei ori înseamnă că anchetorul a auzit întocmai aşa cum a notat; oricât de ciudată pare forma, cea subliniată este cea corectă în graiul local.

LOCALITĂŢILE ANCHETATE DE EMIL PETROVICI

2/31	Pecenişca (Severin)	53/21	Pecica (Arad)
25/29	Caraşova (Caraş); punct serbo-croat	64/22	Ineu (Arad)
27/32	Glimboca (Severin)	76/10	Chizătău (Timiş-Torontal)
29/28	Secăşeni (Caraş)	102/19	Feneş (Alba)
36/9	Ghilad (Timiş-Torontal)	105/23	Dobra (Hunedoara)
37/27	Gad (Timiş-Torontal); punct serbo-croat	130/16	Poiana-Sibiiului (Sibiiu)
48/30	Beşenova Veche (Timiş-Torontal); punct bulgar	157/18	Vânători (Târnava-Mare)
		172/17	Arpaşul-de-Jos (Făgăraş)
		182/15	Săcele (Braşov)
		218/7	Prundul-Bârgăului (Năsăud)

[1]) Pe cât s'a putut punctele acestea au fost subliniate.

BDD-A14804 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)

228/14	Toplița (Mureș)	346/5	Negrești (Satu-Mare)
250/33	Petreștii-de-Jos (Turda)	349/11	Groși (Satu-Mare)
260/2	Beclean (Someș)	353/6	Bârsana (Maramureș)
272/3	Boiu-Mare (Someș)	362/1	Borșa (Maramureș)
279/4	Bocșa (Sălaj)	365/25	Ciocănești (Câmpulung)
284/8	Sânmihaiul-Almașului (Cluj)	386/26	Margínea (Rădăuți)
316/13	Sânnicolaul-Român (Bihor)	399/24	Boian (Cernăuți)
334/12	Moftinul-Mic (Sălaj)	833/20	Petrila (Hunedoara)

BDD-A14804 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:52 UTC)